

"Talenter" - mellem forventninger og praksis. Introduktion til studier af højtuddannede migranter

Nielsen, Niels Jul; Rohde, Sabine Louise Køhn

Published in:
Culture and History

Publication date:
2018

Document version
Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):
Nielsen, N. J., & Rohde, S. L. K. (2018). "Talenter" - mellem forventninger og praksis. Introduktion til studier af højtuddannede migranter. *Culture and History*, 3, 4-26. [1].

"TALENTER" – MELLEM FORVENTNINGER OG PRAKSIS

Introduktion til studier af højtuddannede¹ migranter

Af:

Niels Jul Nielsen og Sabine Louise Køhn Rohde

Lektor og ekstern lektor på Europæisk Etnologi

ABSTRACT: Arbejdsmigration var på dagsordenen, da et hold etnologiske kandidatstuderende i efteråret 2017 deltog i kurset Europa i Verden på Københavns Universitet. De studerendes analyser, baseret på deres egne feltoptegnelser, omhandlede centrale aspekter knyttet til migration, såsom håndtering af et transnationalt familieliv, udfordringer i forhold til at finde beskæftigelse og nødvendigheden af at opnå statslig anerkendelse i en ny national kontekst. Fire af projekterne er siden omdannet til artiklerne i dette temanummer, og i nærværende introduktion uddybes de forskningsinteresser og teser, der har båret dem, på tværs af de vidt forskellige migrantmiljøer, de studerende har undersøgt.

NØGLEORD: højtuddannede migranter, transnationalisme, forsknings-/undervisningsintegration, stats- og livsformsteori

¹ I overensstemmelse med gængs brug refererer vi med 'højtuddannede' til personer med en videregående uddannelse på mindst bachelor-niveau.

Indledning

”Danmark har talent – lad os bruge det!” Ordene er statsminister Lars Løkke Rasmussens og stammer fra en tale, han holdt for toppen af dansk erhvervsliv i paraplyorganisationen Dansk Industri i 2015. Den politiske opmærksomhed på talent har været støt stigende igennem mange år, og som det fremgår af et indledende citat i den næstfølgende artikel, *Fastholdelse af flygtige talenter*, i dette temanummer af Culture & History, har statsministeren senere udvidet opmærksomheden til potentielle indvandrere, nemlig da han nytårstalen 2018 efterspurgte også ”udenlandske talenter”. Men hvorfor den megen tale om talenter? Hvorfor er de så eftertragtede? Hvad menes der egentlig med ’talenter’? Og er det en homogen gruppe? Dette er nogle af de spørgsmål, der vil blive behandlet i denne indledning og i de fire artikler, der følger.

Det aktuelle fokus på talent knytter sig til den overordnede politiske og økonomiske udvikling, som den vestlige verden har gennemgået siden 1980'erne, og de udfordringer der er fulgt i dens kølvand. Ikke mindst med Østblokkens sammenbrud fik den internationalisering og liberalisering af den globale økonomi, som havde været holdt i stramme tøjler i en keynesiansk orienteret politisk økonomi helt ind i 1980erne, for alvor vind i sejlene: EU implementerede det indre marked i 1993; WTO blev dannet i 1995 og satte hælene i over for enhver form for protektionisme og beskyttelse af nationale virksomheder og arbejdspladser; og stadig mere markant blev en international konkurrenceevne anset for at være et grundvilkår for at bevare en stærk position i statssystemet (Crouch 2011; Hall 2011; Pedersen 2013). I de fleste vestlige lande var det politiske ræsonnement, at det gjaldt om at befinde sig højt i værdikæden, dvs. øge vidensindholdet i sin produktion, eftersom det var udelukket at konkurrere med lavtlønslande, bl.a. i de tidligere planøkonomier i Østeuropa og i de asiatiske tigerøkonomier. Hermed skabtes en stor efterspørgsel på – og konkurrence om – de dygtigste 'hoveder' på det globale arbejdsmarked. Det er disse, som i vore dages terminologi gerne betegnes ’talenter’; eller snarere nogen af dem, for, som de følgende artikler vil vise, er betegnelsen langt fra entydig, og den indikerer ikke alene et politisk fokus på innovative udenlandske specialister, men bliver også et middel for helt andre grupper af migranter og deres familier til at skabe sig muligheder på den internationale scene for mobilitet på tværs af grænser.

EU's etablering af et fælles indre marked i 1993 var ikke blot møntet på medlemsstaterne, men var også en bestræbelse på at gøre EU som selvstændig enhed mere konkurrencedygtig på det globale marked. Den heraf følgende frie bevægelighed af varer, kapital, tjenesteydelser og personer kan forstås ud fra hensigten om at gøre Europas borgere mere fleksible og mobile og dermed få arbejdskraften til at flytte sig derhen, hvor den er mest efterspurgt. I løbet af 1990'erne steg EU's intra-migration både inden for lavtlønsbrancherne og i mere specialiserede jobfunktioner. Dette har i Norden og Vesteuropa ført til konkurrence blandt arbejdstagere inden for brancher som industri, bygge- og anlæg, service (herunder rengøring og transport) og landbrug (Andersen & Pedersen 2007). Som en følge af den udvikling har mange europæiske arbejdere i modtagerlandene oplevet, at deres arbejde og dermed livsgrundlag er blevet truet, samtidig med at de har oplevet at politikerne ikke repræsenterer deres sag. Det sidste er sandsynligvis én forklaring på, hvorfor vi i dag inden for dele af den traditionelle arbejderbefolkning oplever en opbakning til højrefløjspartier og bevægelser, der vil begrænse indvandring.

Der er imidlertid også en stor mobilitet på den del af arbejdsmarkedet, hvor specialister og højtuddannede opererer. Den fri bevægelighed øger deres udviklingspotentiale og forbedrer betingelserne for at bygge en international karriere. På denne del af arbejdsmarkedet konkurrerer virksomhederne om at tiltrække de højtuddannede specialister og eksperter inden for de arbejdsområder, hvor innovation netop inden for deres branche er afgørende for at kunne stå imod det globale konkurrencepres. Disse 'vidensarbejdere' – 'highly skilled', 'eurostars', 'talents', betegnelserne er mange – migrerer mellem europæiske storbyer, øger væksten og styrker samtidig den europæiske integration (Favell 2009:178).

Danske og andre europæiske virksomheder er dog ikke alene i deres jagt, når de søger de helt rigtige eksperter til deres stillinger. Som nævnt er det politiske fokus på at facilitere talenttiltrækning stor, og Danmark, såvel som andre lande, har lavet forskellige arrangementer som fx greencard-ordningen (for tiltrækning af højtuddannede – som dog blev sløjfet i 2016), fast-track ordningen (for folk, der fx er tilbudt et forskerjob), beløbsordningen (for folk med lønninger over ca. 420.000 DKK), positivlisten (en liste over erhverv hvor der er mangel på arbejdskraft i Danmark, som gør det nemmere at få opholdstilladelse), ved "særlige individuelle kvalifikationer" (fx kunstnere, sportsfolk og gourmander, hvor kvalifikationer er "knyttet så tæt til ansøgerens person, at andre ikke

umiddelbart [kan] varetage det pågældende arbejde”), fordelagtige skatteordninger mv. (nyidanmark.dk). Alt sammen er det arrangementer, der gør det muligt og attraktivt for højtuddannede personer at migrere til landet og arbejde, samt at medbringe deres familier. Det politiske fokus på rekruttering foregår ikke kun på nationalt plan, men i høj grad også i kommunerne, som det eksemplificeres i en af de efterfølgende artikler, *”Internationale talenter” i Københavns Kommune*, hvor Københavns bestræbelser på at tiltrække ’talenter’, i konkurrence med andre europæiske hovedstæder, er i fokus. Højtuddannede migranter kommer til landet for at arbejde med deres kompetencer, og de ses som regel som en gevinst for kommunerne, der, især når vi bevæger os uden for hovedstaden, kæmper for at fastholde lokale virksomheder med de nødvendige innovative potentialer, som forudsætning for at fastholde et tilstrækkeligt skattegrundlag. Her bruger man midler som gode boligforhold, gode offentlige tilbud til de medfølgende familier og andre attraktive tilbud for at skabe et godt grundlag for de nyankomne borgere (Funder 2017).

Migration er et emne der gribes af mange forskningsgrene, heriblandt antropologer, politologer, sociologer og geografer. Ofte fokuseres på migranter i bunden eller i toppen af samfundet og der er en tendens til at overse migranter med mellemlange uddannelser, der uden de store problemer finder en plads i værtslandet og dermed ikke virker problematiske (Düvell 2009:337). Fokusset i disse forskningsfelter ligger for eksempel på transnationale tilværelser og bevægelser (Grillo 2007), det transnationale familieliv, mobilitet som et paradigme (Elliott & Urry 2010; Schiller, Basch & Szanton Blanc 1992; Wimmer & Schiller 2002) og transnationalt ’social citizenship’ (Marshall 1950). Ofte er det også undersøgelser baseret på push-pull teorier (fx Jenkins 1977; Kline 2004), og blandt temaerne der tages op ses gerne problematiske grupper såsom flygninge/asylansøgere (Sarkez-Knudsen 2017; Skaksen og Glæsner 2016), bosættelser og ghettodannelser (fx Erickson 2008) samt kønsperspektiver (fx Kofman mfl. 2000; Kleist 2002). Alle disse tilgange kommer med hver deres vigtige bidrag til at forstå arbejdsmigration og er væsentlige inspirationskilder for denne artikelsamling. Samtidig har de følgende artikler imidlertid en intention om at kombinere de forskellige indsigter ved ikke at fokusere på enten arbejdsliv, på det transnationale rum, på familielivet, på mobiliteten eller på udfordringer med at opnå politiske rettigheder. De er alle skabt ud fra den opfattelse, at migranternes praksis dårligt kan gribes i sin kompleksitet, hvis den ikke forstås som betinget af rationaler, der gør sig gældende både på arbejdsmarkedet, inden for familien og i de

stater, som migranterne under en eller anden form kommer til at stå i relation til. Som vi vender tilbage til i det følgende er netop sammenhængen mellem disse tre dimensioner en nøgle til at begribe migranternes praksis som et livsdygtigt hele. Først lidt om baggrunden for undersøgelserne.

Som et led i intentionen om at integrere forskning og undervisning inviteres folk, der har deltaget i de forskellige projekter som informanter, hen mod slutningen af semestret til et seminar, hvor de har mulighed for at diskutere de foreløbige resultater med de studerende.

Integration af forskning og undervisning

Artiklerne er et resultat af kandidatkurset Europa i Verden, afholdt i efteråret 2017. Undervisningen beskæftiger sig med samfundsmæssige og økonomiske processer på både et individuelt og et politisk praksisniveau, med særligt henblik på relationelle perspektiver, kultur og kulturel forandring. Undervisningen i kurset lægger sig tæt op ad undervisernes egne forskningsfelter og er tilrettelagt som integration af forskning og undervisning (Damsholt et al. 2018), hvor intentionen er, at de studerende bliver inviteret med i et ”forskningslaboratorium” for at komme helt tæt på aktuelle forskningsprojekter og med deres eget arbejde får mulighed for at bidrage til og supplere disse. Det tematiske fokus i undervisningen varierer, men tager altid afsæt i aktuelle problemstillinger. I 2017 blev det afgrænset til arbejdsmigration og de herunder hørende problemstillinger i forhold til menneskers hverdagsliv. Valget var bl.a. begrundet i fænomener som Englands udtrædelse af EU og Trumps indtræden i det Hvide Hus (Jul Nielsen 2016), der i vid udstrækning beror på en folkelig utryghed ved globalisering, åbne grænser og fri bevægelighed af arbejdskraft. Konkret har de

studerende over et par måneder i løbet af efteråret, i grupper, udført et feltarbejde inden for selvvalgte emner inden for hovedtemaet ”Migranter og danskere – udfordringer og relationer (især) på arbejdsmarkedet”. Der var således ikke i udgangspunktet en særlig opmærksomhed på migration knyttet til højtuddannede, men for de fire undersøgelser, der formidles i de følgende artikler, blev det et omdrejningspunkt som gjorde krav på opmærksomhed, fordi det optog så fremtrædende en plads i den offentlige og politiske diskurs. Beskæftigelsen med ’talenter’ – i det, der skulle vise sig at være meget forskellige udgaver – tilbød et særligt perspektiv på andre udbredte problemstillinger knyttet til indvandring, såsom ghettodannelser, udbredelse af sorte arbejdsmarkeder og social dumping.

Med tanken, at undervisningen fungerer som et 'forskningslaboratorium', er det naturligt, at den afsluttende eksamen har form af en aflevering i artikelformat, hvor forskningsresultaterne formidles. De studerende kan siden vælge, om de vil omskrive opgaven til en publicerbar artikel. Her arbejdes der på artiklerne til dette nummer af Culture & History.

En helhedsorienteret tilgang: stats- og livsformsteori

Ud fra interessen i at forstå de mangeartede processer og brydninger, der foregår på ovenfor beskrevne arbejdsmarked – nationalt og globalt – som en helhed, har forfatterne af de efterfølgende artikler fundet det gavnligt at undersøge deres empiri med den etnologiske stats- og livsformsteori (i det følgende blot SLT). Tilgangen tager højde for forholdene mellem individ/familie, samfund,

stat og staternes ydre forhold til andre stater. Denne måde at forstå samfundsindretningen på, er udformet med afsæt i G.W.F Hegels (1770-1831) tredimensionelle kulturbegreb bestående af personbegrebet/familien, civilsamfundet/markedet og staten (Jespersen, Riegels, & Sandberg 2006). De tre dimensioner må forstås som tre sider af samme begreb om en samfundskultur (*sittlichkeit*, sædelighed, i Hegels terminologi, (Hegel 2011:165-322)) og som nødvendige forudsætninger for hinanden (Højrup 1995:120; 2017). Hegel selv kalder de tre dimensioner for momenter i sædeligheden. Med denne tilgang insisteres der på at lede efter sammenhænge imellem dimensionerne, uagtet om man har fokus på individ eller familie, civilsamfundssammenhænge eller statslige forhold. Begreberne er udviklet i og med hinanden, fordi det ved nærmere studier har vist sig, at de forudsætter hinanden, fordi deres indhold for hver enkelt begrebs vedkommende indebærer de øvrige begrebsindhold på nødvendige måder, hvis varianter det derfor er logisk muligt at specificere som relationer i en teoretisk begrebsstruktur. Begreberne henter således deres indhold i hinanden og prætenderer ikke at være navne på ting i virkeligheden; men de kan forhåbentlig hensigtsmæssigt pege på relevante træk og sammenhænge, som det er værd at forstå den empiriske verden med, ligesom det empiriske erfaringsmateriale kan stille kritiske spørgsmål til de begrebssammenhænge, der specificeres.

Med en sådan specificerende begrebsudvikling peger Hegel på en afgørende forskel i de sociale relationer i henholdsvis familien og civilsamfundet (med Hegels ord: *bürgerliche Gesellschaft*): I civilsamfundet hersker det frie markeds logik, hvor mellemmenneskelige relationer er baseret på kontraktforhold, der er opsigelige og som dermed kan indgås og ophæves efter forgodtbefindende (Højrup 2002:16; Avineri 1995:134f). Den israelske politolog Schlomo Avineri betegner på den baggrund relationerne i civilsamfundet som *universel egoisme*, for at karakterisere den måde hvorpå man på markedet forfølger egeninteressen og ser andre som middel i forhold til ens egne mål; ikke som en defekt, men som selve det rationale, der råder her. Som den principielle negation af markedets kontraktforhold står båndene i familien. Relationer imellem familiemedlemmer er en særlig form for afgrænset skæbnefællesskab, hvor alle medlemmer er gensigt afhængige af hinanden (ibid.:17). På markedet råder således egeninteressen, i familien den *partikulære altruisme*, som indebærer, at man sætter sig selv i anden række i forhold til helheden (og har tanke på alle familiemedlemmers trivsel, børnenes uddannelse, omsorgen for de ældre, osv.). I forhold til begrebet om stat, er Hegel endvidere i stærk opposition til hans sam- og fortids liberalistiske

kontraktteoretikere, for hvem staten ses som egennyttige individers fornuftige middel til at sikre deres egeninteresse. For Hegel er staten en instans, der netop overskrider civilsamfundets egeninteresse, og relationen mellem stat og borgere er ikke baseret på en kontrakt mellem ligeværdige parter. Staten er principielt, som familien, et (uopsigeligt) skæbnefællesskab, men af en anden art, baseret som det er på en relation mellem statsborgere, man ikke har et personligt forhold til. Avineri karakteriserer forskellen som henholdsvis *partikulær altruisme* i familien og *universel altruisme* i staten. I de følgende fire artikler, hvor forskellige migranter analyseres i de respektive undersøgelser, er der i alle tilfælde øje for disse distinkte, men samtidig indbyrdes uadskillelige, dimensioner af migranternes praksis.

Specifikationerne skal *naturligvis forstås som en bestemmelse af principielle forskelle på sociale relationer* og ikke opfattes som et spejl af virkeligheden – ægteskabsbånd kan, som det hyppigt ses i vor tid, blive betragtet som rent kontraktlige og blive opsagt, hvis den ene part anser modparten for at misligholde betingelserne (mens dette langt sjældnere gælder relationen forælder-barn, Honneth 2014:161), ligesom forretningsforbindelser i erhvervslivet i ny og næ indeholder elementer af ubrydelige bånd. Men specifikationerne udpeger tre dimensioner som gør krav på at blive taget i betragtning, hvis man skal forstå en samfundskultur og dens indre differentiering til bunds.

Stater i en globaliseret verden

Den etnologiske stats- og livsformsteori har begrebsligt videreudviklet Hegels system med familie, civilsamfund og stat, ved at vise, at det indebærer en fjerde dimension, der knytter sig til statens ydre miljø, statssystemet. Tankegangen er her – i modsætning til hos Hegel, der opbygger staten 'indefra' som udgørende en art fælles bevidsthed (Boserup 1986:927) – at staten, for at opretholde sin levedygtighed, står i en nødvendig gensidig relation til andre stater, som afkræver hinandens anerkendelse, og forsøger at hævde og forsvare hver deres suverænitet (Højrup 2002:658; Boserup 1986). Dette medfører, at staten indadtil må organisere sig således, at den kan danne de midler, der er nødvendige for at opretholde sin forsvarsevne udadtil.

I de følgende artikler der undersøger arbejdsmigration, arbejdes der med et felt, hvor flere statssubjekter indgår. Derfor bliver en bestemmelse af suverænitet, og den dermed forbundne

grænsedragning, central. SLT's begreb for grænsedragning er ikke knyttet til territoriale og geografiske grænser, men til *suverænitetsdomæne*, dvs. statens domæne for sin viljeudøvelse, hvor den kan sætte grænser for andre staters viljesudøvelse (Boserup 1986:929). Et suverænitetsdomæne er altså alt det, hvor en stats vilje har betydning for dens borgeres rationaler (Jespersen et al. 2006:17). Eksempelvis, som det kan læses i artiklen "*Becoming someone*", er nepalesiske studerende på en amerikansk uddannelsesinstitution i Danmark både berørt af den nepalesiske stats, den danske stats og den amerikanske stats viljer, og i deres praksis foregår der en kontinuerlig forhandling mellem disse forskellige viljer.

I forhold til statens indre organisering, som er grundlaget for dens forsvarsevne, opereres der i SLT med to principielt forskellige subjekter: et selvforsvarende subjekt (statssubjektet) og et afhængigt subjekt. Statssubjektet må afkræve andre staters anerkendelse i statssystemet, men er også det, der anerkender statens subjekter netop som subjekter. Når individer altså handler i samfundet, og når staten agerer i forhold til andre stater i statssystemet, er dette muligt, fordi individet såvel som staten er dannet i et socialt forhold. Dette forhold bestemmes i teorien som et anerkendelsesforhold, der konstituerer både den enkelte og staten som subjekter (Højrup 1995:134ff). At forholdet mellem borgere er 'sædeligt' forudsætter et statssubjekt, der konstituerer disse som statsborgere (ibid.:13), fordi dette er forudsætningen for at indgåelse af kontrakter og andre relationer kan finde sted og kan foregå under ordnede forhold fremfor at blive en kamp på liv og død. Derfor inkorporeres også migranter eller flygtninge, der bliver en del af suverænitetsdomænet, så vidt som overhovedet muligt i de former for sociale relationer, der i forvejen gør sig gældende i samfundet, som vi vender tilbage til nedenfor.

Migranter og subjektivitet – interpellation og dannelse

Begrebet om et suverænitetsdomæne implicerer i det indre forhold mellem statssubjektet og det individuelle subjekt begrebet *suverænitetsarbejde*, der peger på, hvordan viljen til suverænitet i det daglige udøves udadtil som indadtil i det konstante arbejde, der skal gøres for at imødegå andre staters tilsvarende viljesudøvelse. Her tænkes der på "(...) hele den indre sammenhæng mellem den udenrigspolitiske bestræbelse på at varetage statens internationale strategiske interesser og den indenrigspolitiske kamp om, hvad der må gøres for løbende at kunne danne og omdanne de

produktionsmåder, de livsformer, de samfundsinstitutioner og den selvbevidsthed i befolkningen, som gør det muligt at hamle op med de andre staters udenrigspolitiske viljesudøvelse” (Højrup & Christensen 2007:416). Suverænitetsarbejdet udpeger det i SLT centrale begreb *interpellation*, der beskriver de måder, hvorpå en stat, gennem eksempelvis uddannelsessystemer, præger sine borgere, så subjekterne opfatter sig som selvbevidste viljer og samtidigt anerkendes som en del af en større helhed inden for en stat (Jespersen et al. 2006:16-17). Suverænitetsarbejdet gør sig selvsagt også gældende i forhold til håndtering af personer uden statsborgerskab, det være sig arbejdsmigranter eller flygtninge. Vi har været inde på selektionsmekanismerne, der går ud på i første instans og i det omfang det er muligt, at sortere de mulige indvandrere, så det er de mest eftertragtede udlændinge, der kommer til landet. Hertil skal lægges den nærmest uendelige række af interpellative initiativer, der rettes fra statslige, regionale og kommunale institutioner mod en dannelse af de nye borgere: krav til sprogkunderskaber, kursustilbud, arbejdsprøvning, etablering af handleplaner, ansættelse af integrationskonsulenter, nationale tests, krav om civilsamfundsdeltagelse, registrering af arbejdsforhold, boligsociale indsatser, kontrol og begrænsning af (religiøse) privatskoler og foreninger, særlige ansættelsesordninger for ny-danskere/asylansøgere, hårdere straffe og udsendelse for immigranter der ikke lever op til kravene osv. Og her stopper det ikke. Sideløbende prioriteres en gennemgribende offentlig facilitering af initiativer, der bæres af civilsamfundsinstitutioner (fagforeninger, hjælpeorganisationer, frivillige organisationer) og i public/private-partnerships, således at der gennem de senere år er fremvokset en anelig arbejdsmark for konsulentfirmaer og andre aktører, der byder ind på en meget bred vifte af projekter, der på den ene eller anden måde er møntet på at danne de praksisformer, som de nye borgere kommer med, i en retning, der kan forhindre, at de udfordrer den herskende sammenhængskraft og samfundshelhed.

Borgernes praksis – hvad enten de er statsborgere eller måske på vej til at blive det – er således ikke tilfældig, men muliggøres i det gensidige anerkendelsesforhold med staten. Deres praksis er heller ikke givet,² og her giver begreberne redskaber til at forstå, hvordan mulighedsrummet er begrænset, og hvorfor nogle former for praksis, såsom blandt højtuddannede specialister – såvel med som uden statsborgerskab – trives med politisk betingede gunstige vilkår. Samtidig med at andre praksisformer

² Ligesom heller ikke statssubjektets praksis er hverken tilfældig eller givet, men dannes i de konstante brydninger både indadtil og udadtil, der altid vil præge den løbende dannelse og omdannelse af en politisk vilje.

kun accepteres nødtvungent eller simpelthen søges elimineret som mulige at realisere, som det er tilfældet i forhold til flygtninge uden attråværdige kompetencer og midler eller over for borgere med subjektformer, der anses for at true den indre sammenhængskraft, det være sig i 'parallelsamfund' eller som decideret kriminelle.

Fremgangsmåde til at forstå migranttilværelser som praksis

I det feltarbejde, der ligger til grund for de efterfølgende artikler, har tilgangen været eksplorativ og der er som udgangspunkt blevet spurgt åbent til informanternes hverdag, aktivitetsmønstre, omgangsformer, relationer med andre, prioriteringer, værdier, ønsker og drømme; i en bestræbelse på at opnå en form for kortlægning af centrale livssammenhænge, livsløb, rationaler og prioriteringer, netværk, brydningspunkter og andre relationer. Samtidig siger det sig selv, at 'feltet' aldrig mødes uhildet. For-forståelser og for-domme følger nødvendigvis med, når der skal laves kulturanalyse; alene dét at udpege et tema og en felt forudsætter, at man har begreber at pege med, begreber som altid er indlejret i en kontekst, som man kun kan være så bevidst om som muligt.

Det betyder imidlertid ikke, at udkommet af optegnelsesarbejdet er givet på forhånd. I arbejdet med at generere empirisk erfaringsmateriale, kan man så vidt muligt lade sig 'føre med' og 'tage bad i empirien', og hermed muliggøre, at man bringes i situationer som er uforudsigelige. Det kan fx være ved at lade informanter udfolde deres tanker med så få stikord og spørgsmål som muligt, være parat til at gribe situationer, der opstår under en optegnelse (fx deltage i aktiviteter, lade sig vise rundt, involvere sig), og ved at opsøge lokaliteter, der i sig selv er uadskillelige fra de praksisser, man er interesseret i (såsom folks hjem, samlingssteder, arbejdspladser og aktivitetsfelter i øvrigt).

Denne vekselvirkning mellem sanseindtryk og for-forståelse danner et kompleks af erfaringsmateriale. I nærværende sammenhæng har hensigten været at søge at forstå disse indsigter som former for praksis; hvad enten det er den kommunale praksis spændt op imellem statslige forventninger og forvaltningshensyn i forhold til kommunens borgere, eller det er migranternes hverdagspraksis på arbejdsmarkedet og i familien. Her har fremgangsmåden været ikke blot at tænke på 'gøren' i bred betydning eller på handlinger som sådan, som det gælder i megen praksisteori³,

³ I traditionen for at tale om "social praksis som performativitet" (Halkier & Jensen 2008) taler fx den amerikanske geograf og filosof Theodor Schatzky om social praksis som "an open, organized array of doings and

men at søge at skille de særlige elementer ud, som sikrer at praksisserne kan forstås som 'duelige' i den forstand, at de udviser en varighed, dvs. er duelige i en bredere samfundsmæssig kontekst. Inden for SLT indebærer beskæftigelse med praksis således altid at samfundet som helhed tages i betragtning. I den bestræbelse fungerer det begrebslige hierarki som en guide: hvordan indgår aktiviteterne i en familiemæssig sammenhæng, der lever op til de forventninger og krav, der stilles her; hvordan kan vi forstå at aktiviteterne har 'en plads' på arbejdsmarkedet eller i anden forstand kan reproducere vitale subsistensmidler (sikring af midler til forsørgelse i bredeste forstand); og hvordan indgår man til syvende og sidst i et overlevelsedygtigt samfund, hvor aktiviteterne kan opnå den anerkendelse, der er nødvendig for at sikre deres varighed. Ikke sådan at forstå at familie, marked og stat, med deres forskellige former for sociale relationer, står uden for individerne, men i den forstand at de er, med Hegel, momenter i sædeligheden.

Det er en central pointe, at denne fremgangsmåde selvsagt ikke alene giver blik for duelige former for adfærd, men også for de former for socialt liv, der kæmper med at sikre en sådan varighed; hvilket ikke mindst er centralt, når fokus er på migranternes tilværelse. Som det vil ses af de følgende artikler har de migranter, hvis praksis er blevet udforsket, en stadig genkommende udfordring med overhovedet at opnå anerkendelse som subjekter i staten med de rettigheder og muligheder for at føre en tilværelse, som følger heraf. En kamp som dermed sætter sig spor også i muligheden for at etablere en varig praksis i arbejdsmæssige sammenhænge, hvor migranterne ofte balancerer på kanten af ordnede forhold og udnyttelse. Ofte fremstår familielivet som den mere stabile kerne i migranternes tilværelse, men samtidig er netop migrantfamilier præget af en betydelig flygtighed med lange adskillelser og hyppige skift af bopæl, og det er karakteristisk at forpligtelser i forhold til ikke blot nære familiemedlemmer, men også langt bredere slægtsforbindelser, konstant er under forhandling og udmønter sig i vidt forskellige konfigurationer; også afhængigt af naturligvis, hvordan 'familie' forstås i forskellige kulturelle sammenhænge (Levitt 2009; Vuorela & Bryceson 2007). Som det fremgår af artiklen "*Deres mål er at blive i Danmark*" forekommer eksempelvis slægten i Indien for de fleste af de migrantfamilier, der bor i Værebroparken nord for København at spille en langt større rolle for muligheder og forpligtelser, end tilfældet er for de højtuddannede migranter, der sidder i lukrative specialiststillinger på Novo Nordisk, hvis familie – ægtefælle og

sayings" (Schatzki 2010:51) og den amerikanske antropolog Sherry Ortner simpelthen om praksis som "everything that people do" (Sidnell 2005:8).

børn, snarere end slægten i hjemlandet – først og fremmest synes at være indstillet på at lade kommende arbejdsmuligheder bestemme måden at indrette sig på, hvor end i verden det måtte blive (se artiklen *Fastholdelse af flygtige talenter*).

Transnationalisme og/eller stat

Det er nærliggende at spørge om ikke vores egen samtid, præget som den er af 'transnationalism' og 'cross-border mobility' problematiserer grundliggende teoremer i ovennævnte tænkning, baseret som den er på at se den interstatslige anerkendelseskamp og statssubjekters overlevelsessevne som det, der til syvende og sidst udgør nøglen til at forstå kulturel praksis (fordi en duelig praksis forudsætter et levedygtigt samfund). Igen skal man huske, at teoribygningen ikke skal forstås som en model af virkeligheden, begreberne rummer ikke et eksistenspostulat, og teorien er således ikke nødvendigvis umiddelbart genkendelig i empirien. Det som skal stå sin prøve er, om de indsigter som det teoretiske arbejde har bibragt kan rumme og forklare de empiriske træk, der kan erfares. De begrebslige bestemmelser giver som nævnt følgende helt grundliggende bud på principielle kulturelle sammenhænge: subjektivitet (som individ, virksomhed, familie, organisation) fordrer en form for anerkendelse; denne anerkendelse må bero på et subjekt af en anden orden, som må være selvforsvarende for selv at have en plads som anerkendt vilje i verden. Spørgsmålet er om ikke netop disse begrebsbestemmelser kan give et alternativ til den herskende opfattelse af nutidens transnationale karaktertræk som det, der tilsyneladende – uafhængigt af stater – konstituerer subjektiviteten. Altså til en opfattelse, der indikerer at vi – i takt med nationalstaternes vigende betydning – opnår vores subjektivitet gennem de kontraktmæssige relationer vi etablerer på markedet, i civilsamfundet? I en verden præget af neoliberalisme er det da ikke markedet, som vi alle sammen henter vores subjektivitet i? Tanken er fristende, men igen må man spørge om ikke markedet selv beror på et anerkendelsesforhold, der muliggør kontraktindgåelse og andre vitale relationer i civilsamfundet.

Diskussionen kan uddybes ikke mindst i forhold til en migrantproblematik: Er migranter, der krydser grænser og står i relation til flere politiske systemer – hvad enten det er som inkluderede eller ekskluderede borgere – ikke netop en manifestation af, hvordan Hegels (og SLT's) specifikation af staten som nøglebegreb til at forstå subjektivitet og praksisformer, ikke 'passer på' en nutidig

kontekst? Er det ikke sådan, at migranter 'shopper' mellem forskellige staters krav og muligheder, som er at ligne med rene kontraktforhold (opnår ret til arbejde her, opnår ret til sociale ydelser der)? Opgøret med 'metodisk nationalisme' (Schiller et al. 1992) har jo netop givet væsentlige indsigter i, hvordan der på tværs af statslige grænser skabes transnationale netværk og verdener, som er nødvendige at forstå, hvis man skal have indsigt i ikke mindst migranternes forskellige praksisser.

Det er helt rigtigt at flere og flere – og i stigende grad – lever 'betwixt and between' (Grillo 2007) og at manges tilværelse præges af 'transnational living'. Uden at anfægte disse centrale indsigter kan man imidlertid spørge tilbage med teoriens principielle udpegning af, at subjektivitet og indgåelse af kontraktrelationer til syvende og sidst må bero på et anerkendt forhold til et suverænitetsbærende, selvforsvarende, subjekt; for hvordan skulle relationerne (transnationale eller ej) ellers udgøre tilregnelige mulighedsbetingelser for de involverede parter. Om end meget dagligliv udfolder sig uden bestandigt at involvere anerkendelse fra et statssubjekt, kan det samme dagligliv næppe finde sted hvis det grundlæggende udfordrer det samfund, det forekommer i. Dette er ikke mindst centralt i forhold til ikke-statsborgere, der jo ofte fører en tilværelse på kanten af den etablerede orden. I mangfoldige tilfælde udelukker dette ikke, at praksissen accepteres, men det vil kræve, at den ikke opfattes som en trussel mod centrale interesser, hvad enten det er på institutionelt eller statsligt niveau – som det fx demonstreres i artiklen "*Becoming someone*", hvor det vises, at der ikke gribes ind over for nepalesiske studerendes semilegale praksis på det danske arbejdsmarked.

Af teoriens specificering af et suverænitetsbærende subjekt, der først og fremmest skal sikre sig sin anerkendelsesevne udadtil, følger, at individ/stat-relationen altid vil være asymmetrisk. Den kan opsiges fra staten side, hvis den anses for at være i modsætning til det løbende suverænitetsarbejde; med vitale konsekvenser for de personer, familier og praksisser i det hele taget, som beror på den statslige anerkendelse. Forholdet er egentlig velkendt, og udspiller sig eksempelvis, når mexicanere, der i årevis i et transnationalt rum har kunnet føre en nogenlunde almindelig tilværelse i USA, fra den ene dag til den anden kan risikere at måtte forlade landet. Eller, for at bruge et eksempel fra en dansk sammenhæng, når arbejdsmigranter fra Ukraine (og altså tredjelandsborgere) igennem en årrække har gjort alt for at leve op til den 'kontrakt' de har med den danske stat – om at have arbejde og være selvforsørgende (med alt hvad dette indebærer i form af at lære dansk og integrere sig, så ens ansættelse hele tiden kan blive forlænget) – pludselig må se deres drømme briste, fordi kravene

til muligheden for at opnå permanent opholdstilladelse forlænges, som en følge af at den danske stat i lyset af flygtningekrisen har ændret sin strategi i forhold til udenlandske arbejdstagere (Jul Nielsen 2017). Også i de følgende artikler ses udmøntninger af denne asymmetri; når fx indiske arbejdstagere med mellemlange uddannelser indoptager danske foreningskonventioner for at kunne praktisere et socialt liv i overensstemmelse med indisk sædvane uden at risikere at blive stemplet som et uønsket parallelsamfund; eller kort og godt når Greencard-ordningen afvikles og fjerner betingelserne for migranter til at komme til Danmark og etablere sig. Med andre ord er der god grund til at undersøge i dybden, hvordan transnationale praksisser er forbundet til det, der ellers kan ligne deres modsætning: afhængigheden af at være anerkendte subjekter i forhold til en eller flere statssubjekter, samt betydningen heraf for, hvordan transnationalismen kan praktiseres.

Praksis og forskellighed – migranter og danske livsformsmodsætninger

Bestræbelsen på at forstå, hvordan et samfund udgør en form for enhed må ikke stå i modsætning til at kunne arbejde med samfundet som sammensat af forskellighed og interessemodsætninger. Det gælder generelt, at man må have begreber til at forstå, hvordan forskelligartede praksisser lever side om side – selv om de kan optræde som hinandens modsætninger og kæmpe om at forbedre deres vilkår på bekostning af hinanden – og det gælder ikke mindst, når der arbejdes med forhold knyttet til migranter. SLT har udviklet sine begreber på baggrund af et klassisk begreb om praksis, som det er blevet videreført af ikke mindst Hegel og Marx: som et begreb for ”et subjekts målrettede indgriben over for et objekt, der anskues som en del af den livløse natur” (Boserup 1986:920). Tankegangen er, at hvad der forstås som kausale sammenhænge i ’naturen’, dvs. i det, der opfattes som manipulerbare omgivelser i verden, er betinget af et givent subjekts tænkning om formålsrettet handlen og de midler, der skal iværksættes i forhold hertil. Med andre ord *er* ’naturen’ eller ’verden’ der ikke bare, den konfigureres af den subjektivitet, der udpeger den. I SLT forstås samfundet som bestående af en flerhed af praksisformer, livsformer, som hver især har deres egen logiske sammensætning og ideologi der er knyttet til (det der tilsvarende kan ses som) en (eller flere) i staten eksisterende produktionsmåde(r). I Danmarks tilfælde giver det eksempelvis mening at tale om en sameksistens af den kapitalistiske produktionsmåde og enkelt vareproduktionsmåde (for en udfoldelse af den teoretiske udvikling af livsformsbegreberne, se Højrup 1983; 1995). De forskellige

livsformer er komplementære og forudsætter hinanden i deres egen og samfundets reproduktion. Deres praksis må altid være sammensat således, at den har en plads, eller i det mindste en mulig plads, i samfundet og bidrager med noget for at være en duelig praksis, altså en praksis der kan fortsætte (Christensen 1987:15). I forbindelse med den kapitalistiske produktionsmåde kan der teoretisk specificeres tre livsformer, der på samme tid udgør komplementære og væsensforskellige praksisser. I de efterfølgende artikler er det særligt lønarbejder- og karrierelivsformen, der kan give nye indsigter i forhold til empirien og undersøgelsen af 'talent'-begrebet i den offentlige diskurs. Disse skal derfor kort forklares.

Både lønarbejderlivsformen og karrierelivsformen er altså nødvendige komponenter i kapitalismens reproduktion. De bidrager imidlertid i principiel, teoretisk, forstand med to forskellige former for arbejde, og det er tesen, at det er hensigtsmæssigt at forstå også migranternes arbejdsliv i dette lys, frem for fx at tage udgangspunkt i særlige etniske identiteter: Lønarbejderlivsformen bestemmes teoretisk som kendetegnet ved at udføre opgaver, der i en eller anden forstand er præ-defineret (hvad enten de er simple eller kræver betydelige kompetencer). Den kapitalistiske produktions overlevelse er imidlertid afhængig af medarbejdere, der kan tilføre virksomheden nogle unikke træk, der sikrer dens fortsatte konkurrencedygtighed på markedet; træk der i sagens natur netop ikke kan defineres på forhånd, men skal udspringe af den kreativitet, iderigdom og innovationsevne, som den tilknyttede medarbejder, teoretisk bestemt som karrierelivsformen, bringer ind. Dette kræver en arbejdskraft, der engagerer sig i udviklingen i virksomheden, og har en dertil passende praksis. Karrierelivsformen indtager dermed en helt anden position i virksomheden end lønarbejderlivsformen⁴. Prædefinerede arbejdsopgaver kan for folk, der bedst forstås med begreber for karrierelivsformen, højst være et skridt på vej mod et endnu mere attraktivt job. I denne livsform sælger man ikke sin arbejdstid, men sine arbejdskvalifikationer, loyalitet og faglige indsats, respekt og repræsentativitet og forlanger til gengæld gode vilkår for fortsat at udvikle sig og dermed fastholde

⁴ Udlændingenævnets forvaltning af den tidligere omtalte ordning om at opnå opholdstilladelse ved besiddelse af 'særlige individuelle kvalifikationer' illustrerer eksemplarisk den teoretiske skelnen mellem lønarbejderlivsformens salg af prædefineret arbejde overfor karrierelivsformens salg af unicitet. Fx lykkes det ikke en indisk tandorikok at overbevise Udlændingenævnet om sine 'særlige individuelle kvalifikationer', selv om ordningen eksplicit er rettet mod bl.a. gourmander. Trods sine evner afvises han med begrundelsen at beskæftigelsen ikke er 'så tæt knyttet til ansøgeren som person, at andre ikke umiddelbart ville kunne varetage det pågældende arbejde'.

Udlændingenævnet, afgørelse 1.12.2016.

og udbygge sin "unique selling point", uniciteten (Højrup 1983:215). Hvor besiddelsen af unicitet – og dens konstante gen-skabelse – teoretisk kan bestemmes som karrierelivsformens betingelse for overlevelse, bliver det for lønarbejderlivsformen nødvendigt at tage andre midler i brug for at kunne eliminere konkurrencen fra andre. Når man lever af at sælge tid, der kan udfylde prædefinerede opgaver, og som derfor nærmest altid vil have et stort kontingent af udbydere af samme vare, er man nødsaget til sammen med en begrænset gruppe af kolleger overfor arbejdsgiveren at fremstå som et monopol af lønarbejdere, der ikke kan veksles med andre. Kun herigennem kan man forhindre at konkurrence mellem udbydere fører til en nedadgående spiral. Det kender man fra debatterne om 'social dumping', der ikke mindst aktualiseres, når migrantarbejdere med anderledes forventninger til løn- og arbejdsforhold bringes i spil på arbejdsmarkedet. Lønmodtagermonopoler er altid midlertidige konstellationer, men kan selvsagt være mere eller mindre stabile. De kan etableres ved organisering i fagforeninger, og her gerne skabe betingelser for en længere periode, men i princippet er det samme konfiguration af inklusion og eksklusion, der er tale om, når fx indiske it-teknikere, som det ses i en af de følgende artikler, opnår en status som eftertragtet gruppe og foretrækkes frem for andre, måske fordi de plejer et image af høj kvalitet til en lav(ere) løn (vedrørende udviklingen af begrebet om lønarbejdermonopoler, og hvordan det håndterer både enhed og differentiering i lønarbejderes praksisformer, se Jul Nielsen, 2002, 2013, 2015).

Følges ræsonnementerne oven for vedrørende praksisbegrebet vil subjekter – om det er migranter eller ej – der er forståelige med begreber for lønarbejderlivsformen respektive karrierelivsformen 'læse' deres arbejdsplads forskelligt.⁵ Førstnævnte vil se jobbet som middel først og fremmest til at

⁵ Det fører for vidt her at uddybe det nærmere, men det skal kort nævnes, at ligesom livsformsbegreberne er udviklet som en specificering af praksisbegrebet, er også produktionsmådebegreberne i tråd med Marx' arbejde (Højrup 1995:46f) udviklet som en specificering af praksisbegrebet. Endelig er det gennem praksisbegrebet – nemlig når subjektet, frem for 'livløs natur,' møder modstanden fra en anden subjektivitet – at man kan specificere begreberne for selvbevidsthed (som noget, der dannes i mødet med 'en anden vilje'), hvilket i en videre udspecificering danner ovennævnte skelnen mellem et selvforsvarende subjekt (statssubjektet) og afhængige subjekter (for en nærmere udredning heraf, se især Boserup 1986:920ff og Højrup 1995:72ff), der er et alment forhold, men et der ikke mindst springer i øjnene i forhold til migranter. Ræsonnementet er således, at anerkendelseskampen finder sted til stadighed, også når der ikke er åben krig, selv om det er dette vi opfatter som normaltilstanden. Som den tyske krigsteoretiker Carl von Clausewitz siger det: "krig [er] ikke andet end den fortsatte statspolitik med andre midler" (Berg 1986:808). Pausen i krigen – dette at der ikke raser krige indtil alle er udslettet eller én hersker står tilbage – forklares, med Clausewitz og videreført i SLT, af, at forsvar er en stærkere kampform end angreb (alt andet lige), idet forsvaret råder over såvel frit mobiliserbare midler (hær,

opnå en løn, der muliggør etablering af en fremgangsrig tilværelse uden for arbejdet (selvsagt med en forhåbning om, at det så vidt muligt finder sted under gode arbejdsforhold og i selskab med gode kolleger). Sidstnævnte, derimod, 'læser' arbejdspladsen for dens evne til at kunne honorere ambitioner om et udviklende og udfordrende arbejde og for dens evne til at kunne reproducere evnen til at fremstå uundværlig så man derfor kontinuerligt kan reproducere evnen til at levere unicitet. Det sidste illustreres i artiklen *Fastholdelse af flygtige talenter*, hvor medicinalvirksomheden Novo Nordisk er under skarpt fokus fra deres højt specialiserede migranter for sin evne til vedvarende at kunne tilbyde de nødvendige udviklingsmuligheder. Er det ikke tilfældet flytter de til andre lande med deres familie, der er indstillet på, at dette hensyn har første prioritet.

Migranternes praksis mellem transnationalisme og indre brydninger

Det er vores tese, at Danmarks – som andre landes – markante fokus på at tiltrække 'talent' ⁶ for at sikre overlevelse som vidensøkonomi i den globale konkurrence med fordel kan analyseres med disse begreber. Igen er begreberne ikke navne på ting – eller individer – i virkeligheden, men de kan sætte kritisk fokus på politiske prioriteringer i forhold til tiltrækning af arbejdskraft og i forhold til at skabe vilkår for bestemte praksisformer blandt migranter, ligesom de kan udfordre herskende diskurser om hvad der anses for at være 'godt arbejde' og hvordan det kan fungere i forhold til forskelligartede ideer om, hvad der er et godt familieliv.

De fire følgende artikler kredser således alle om forskellige måder, hvorpå den politiske prioritering sætter nogle bestemte vilkår for nogle vidt forskellige grupper af migranter. Det er håbet, at artiklerne hermed kan bidrage til en kvalificering af, hvem der egentlig tales om, og hvad der egentlig

flåde, osv.) og bundne midler (floder, bjerge, volde, voldgrave, forsvarsværker, befolkningen forsvarsvilje), mens angrebet alene råder over førstnævnte. Angriberens fremgang indebærer endvidere at der tæres på styrkerne, samtidig med at forsvarrets styrker frigøres (Boserup 1986:921; Højrup og Christensen 2007:416; Højrup 1995:156f). Det vedvarende suverænitetssarbejde, der er afgørende for at opretholde en tilstrækkelig forsvarsevne, er afgørende for at forstå de processer, der fører til forbedring af vilkårene for nogle praksisformer på bekostning af andre.

⁶ Hvor det derimod gennem efterkrigstiden og frem til 1980'erne var lønarbejderbefolkningens trivsel der – groft sagt – var hovedprioriteten, på baggrund af den trussel mod den sociale stabilitet, som den repræsenterede (Jul Nielsen 2004).

menes, når man taler om 'talents', 'knowledge-workers', 'highly-skilled', hvad enten det er i den offentlige debat eller den akademiske litteratur.

Præsentation af temanummerets artikler

Tilsammen illustrerer de fire artikler, at 'talenter' er alt andet end en præcis betegnelse for en særlig form for kompetence på markedet for vidensarbejde. Betegnelsen, som det er antydnet oven for, bruges om så forskellige personer som specialister i en globalt baseret medicinalvirksomhed, der lever i familier, der er indstillet på, at deres hjem er lokaliseret der hvor det engagerende arbejde befinder sig, til indere med en mellemlang IT-uddannelse, der primært tjener til livets ophold i forskellige ufaglærte beskæftigelser og først og fremmest drømmer om et stabilt familieliv i Danmark. Imidlertid er migranternes liv i alle tilfælde betinget af en statslig satsning på tiltrækning af 'talent', idet tilværelsen i Danmark overhovedet er muliggjort heraf. Hvad den etnologiske udforskning dermed kan vise er, hvordan migranter bruger den målrettede politiske prioritering som et middel i praksisser, der har væsensforskellige målsætninger, og hvor familiemæssige forhold, beskæftigelsesmuligheder og relationer til både den danske stat og hjemlandet kommer til at skabe vidt forskellige konfigurationer – der oveni købet i mange tilfælde ligger meget langt fra de statslige intentioner.

De følgende fire artikler præsenterer med vidt forskellige empiriske felter den diversitet og kompleksitet, der præger feltet af migration, også når der er tale om såkaldt højtuddannede migranter. I artiklen *Fastholdelse af flygtige migranter* undersøges hvordan medicinalvirksomheden Novo Nordisk har et omfattende program for at tiltrække og holde fast på højtuddannede specialister, der på deres side kun ser virksomheden som en blandt flere, der kan opfylde deres krav til karriereudvikling. Også i Danmarks hovedstad er der fokus på at tiltrække udenlandske talenter, men som det vises i artiklen *"International talents" i Københavns Kommune*, så er den gruppe af højtuddannede migranter, som kommunen får forbindelse med gennem det i 2013 etablerede International House, slet ikke talenter i samme forstand som dem, Novo Nordisk efterspørger. Selv om de har en uddannelse, skal de have betydelig hjælp for at blive attraktive på arbejdsmarkedet, og artiklen undersøger, hvordan dette tilsyneladende paradoks ikke desto mindre kan forstås som meningsfuldt for både kommunen og migranterne. I artiklen *"Deres mål er at blive i Danmark"* er

der ligeledes fokus på hvordan migranter gør brug af statsligt initierede programmer til at skabe sig en tilværelse, der så vidt mulig er i overensstemmelse med deres egen hidtidige praksis. Det undersøges, hvordan højtuddannede indere skaber sig en tilværelse i et boligkvarter i Danmark, hvor de indretter sig med danske institutioner og foreningstraditioner, men samtidig fastholder indiske traditioner og stærke bånd til hjemlandet. I denne artikelsamlings sidste bidrag, *"Becoming someone"*, er forbindelsen til familien i oprindelseslandet også i fokus. Her undersøges, hvordan unge nepalesere, der gennem uddannelse får mulighed for at migrere til et vestligt land, er indlejret i ikke blot et bredere slægtsprojekt, som migrationen ses som et middel til, men samtidig også er midler i de vestlige staters bestræbelse på at danne mennesker fra tredjeverdenslande til en særlig tankegang.

Litteraturliste:

- Andersen, S. K., & Pedersen, K. (2007): Østafalen: individuelle østarbejdere. 1. delrapport. FAOS, forskningsrapport 86, Københavns Universitet
- Avineri, S. (1995): Hegel's Theory of the Modern State, Cambridge: Cambridge University Press
- Berg, N. (1986): Introduktion, i Berg, N. (red.): Om Krig. bd. III: Kommentar og registre. København: Rhodos, 803-840.
- Boserup, A. (1986): Staten, samfundet og krigen hos Clausewitz, i Berg, N. (red.): Om Krig. bd. III: Kommentar og registre. København: Rhodos, 911-930.
- Christensen, L. R. (1987): Hver vore veje: livsformer, familietyper og kvindeliv. Odense: Etnologisk forum.
- Crouch, C. (2011): The strange non-death of neoliberalism. Cambridge, UK; Malden, MA: Polity Press.
- Damsholt, T., Jensen, H. N., & Østerberg, C. (red.) (2018): Videnskabelse på universitetet: Veje til integration af forskning og undervisning. Samfundslitteratur.
- Düvell, F. (2009): Migration, Minorities and Marginality: New Directions in Europe Migration Research, i C. Rumford (ed.): The SAGE Handbook of European Studies. Los Angeles, CA; London: Sage, pp. 329–346.
- Elliott, A., & Urry, J. (2010): Mobile lives. London, New York: Routledge.
- Ericksson, K. (2008): Otrygghet och segregation - Bostadsområdets betydelse för allmänhetens otrygghet och oro för brott, Brottssforebyggande Rådet (BRÅ)
- Favell, A. (2009): Eurostars and Eurocities: free movement and mobility in an integrating Europe. Oxford: Blackwell.
- Funder, S. D. (2017): Transnational Work and Family Life from a Local Perspective. An Ethnological Study of Highlyskilled Foreigners' Work and Family Life in Sønderborg, Denmark, i Ethnologia Scandinavica, Vol. 47, 94–114.
- Grillo, R. (2007): Betwixt and Between: Trajectories and Projects of Transmigration, i Journal of Ethnic and Migration Studies Journal of Ethnic and Migration Studies, 33(2), 199–217.
- Halkier, B. og I. Jensen (2008): Det sociale som performativitet – et praksisteoretisk perspektiv på analyse og metode, i Dansk Sociologi, nr. 3, 49-68.
- Hall, S. (2011): The Neo-liberal Revolution, i Cultural Studies, 25(6), 705–728.
- Hegel, G. W. F. (2011): Retsfilosofi: elementær retsfilosofi eller naturret og statsvidenskab i grundrids. Frederiksberg: Det lille Forlag.
- Honneth, A. (2014): Freedom's Right: The Social Foundations of Democratic Life, John Wiley & Sons
- Højrup, T. (1983): Det glemte folk: livsformer og centraldirigering. Hørsholm: Institut for Europæisk Folkelivsforskning: Statens Byggeforskningsinstitut.
- Højrup, T. (1995): Omkring livsformsanalysens udvikling. Kbh.: Museum Tusculanum.
- Højrup, T. (2002): Dannelsens dialektik. Etnologiske udfordringer til det glemte folk, Kbh.: Museum Tusculanum.

- Højrup, T. og S. Christensen (2007): Det nærværendes fravær, i Bolving, K. og T. Højrup: Velfærdssamfund – velfærdsstaters forsvarsform?, Kbh.: Museum Tusculanum, 413-436.
- Højrup, T. (2017): Politisk kultur, livsformer og statsformer under forandring, i Andersen, S. K. (red.): Konkurrencestaten og dens kritikere, Danmark: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Jenkins, C. (1977): Push/pull to recent mexican migration to the U.S., i The International Migration Review Vol. 11, No. 2 (Summer, 1977), 178-189
- Jespersen, A., Riegels, M., & Sandberg, M. (red) (2006): Verden over - en introduktion til stats- og livsformsteorien. Museum Tusculanum.
- Jul Nielsen, N. (2002): Virksomhed og arbejderliv. Bånd, brudflader og bevidsthed på B&W 1850-1920 Kbh: Museum Tusculanum.
- Jul Nielsen, N. (2004): Mellem storpolitik og værkstedsgulv. Den danske arbejder – før, under og efter Den kolde krig, Kbh: Museum Tusculanum.
- Jul Nielsen, N. (2013): Arbejderen mellem praksis og ideologisering 1850-2000, i Kulturstudier, 2013(1), 58–81.
- Jul Nielsen, N. (2015): Polishness as entrance ticket and barrier to an altered labour market in the Danish construction industry, i Work Organisation, Labour and Globalisation, Vol. 9(No. 1), 63–75.
- Jul Nielsen, N. (2016): Efter Brexit. Tag nu Europas arbejdere alvorligt, i Kristeligt Dagblad, kronik 6. september.
- Jul Nielsen, N. (2017): Migratory Steps. Ukrainians in a Rural Danish Region, i K. Kuhn, K. Sonntag, & W. Leimgruber (Eds.), Lebenskunst. Festschrift für Jacques Picard, 220–231.
- Kleist, N. (2002): "Migration og medborgerskab i en globaliseret verden", i Kvinder, Køn og Forskning, Nr. 2, 2002.
- Kline, D. S. (2004): Push and Pull Factors, i International Nurse Migration Journal of Nursing Scholarship, Volume35, Issue2, June 2003, s. 107-111.
- Kofman, E., A. Phizacklea, P. Raghuram, R. Sales (2000): Gender and International Migration in Europe, Routledge, London.
- Levitt, P. (2009): The transnational villagers. Berkeley, Calif. [u.a.: Univ. of California Press.
- Marshall, T. H. (1950): Citizenship and social class, and other essays. Cambridge: University Press.
- Pedersen, O. K. (2013): Konkurrencestaten. Pædagogisk Filosofisk Forening.
- Sarkez-Knudsen, J. (2017): The summer of welcome, Kulturstudier, nr. 2, 83-108.
- Skaksen, J. R. og T. M. Glæsner (2016): De illegale indvandrere i Danmark, Rockwool Fonden.
- Schatzki, T.(2010): The Timespace of Human Activity. On performance, society, and history as indeterminate teleological events, Lanham, MD: Lexington.
- Schiller, N. G., Basch, L. G., & Szanton Blanc, C. (red.) (1992): Towards a transnational perspective on migration: race, class, ethnicity, and nationalism reconsidered. New York, N.Y.: New York Academy of Sciences.
- Sidnell, J. (2005): Talk and Practical Epistemology, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.
- Vuorela, U., & Bryceson, D. (red.) (2007): The Transnational Family. New European Frontiers and Global Networks, i Deborah Bryceson and Ulla Vuorela (eds.): The Transnational Family: New European Frontiers and Global Networks. Oxford: Berg.

- Wimmer, A., & Schiller, N. G. (2002): Methodological nationalism and beyond: nation-state building, migration and the social sciences, i *Global Networks*, 2(4), 301–334.

